

ՄԱՏԱՆԱԳՐԱԿԱՆ ՄՇԱԳԻՏԱՐԿՄԱՆ ՍՈՒՔՅԵԿՏԱՅԻՆ ԿԱԶՄԻ ԴԱՍԱԿԱՐԳՈՒՄԸ

Տարիներ շարունակ իրավունքում տեղի ունեցող զարգացումները ստանում են մշտադիտարկման ինստիտուտի արմատավորմանը: Այդ ընթացքում տեսականորեն հաջողվել է գրանցել համապատասխան արդյունքներ մեթոդաբանական հիմքերի կիրառման և իրավունքի զարգացման ուղղությամբ: Այդ մոտեցումները իրավաբանական գիտության մեջ ստիպում է զարգանալ նոր ուղղությունների, որոնք կոչված կլինեն ապահովելու պրակտիկ իրավական մըշտադիտարկման կայացման, զարգացման և կազմակերպման նոր գիտելիքներով, առաջարկություններով¹: Արձանագրված արդյունքները առաջ են քաշում նոր համակարգի ձևավորման անհրաժեշտությանը, որն ապահովված կլինի բավարար հայեցակարգային-մեթոդաբանական հիմքերով: Մահմանադրական մշտադիտարկման գործում միջոցները (սահմանադրական ախտորոշումը և սահմանադրականության մակարդակի գնահատում), հայեցակարգային մակարդակով քննարկվել են գիտաժողովներում և գիտական ժողովածուներում, մինչդեռ սույն աշխատության մեջ անդրադարձ է կատարվում սահմանադրական մշտադիտարկման սուբյեկտային կազմի դասակարգմանը²:

Հայաստանի Հանրապետությունում սահմանադրական մշտադիտարկման հնարավոր սուբյեկտային կազմը որոշելիս հարկ է տարանջատել այն երկու հիմնական խմբերի՝ սահմանադրական սուբյեկտների և նախաձեռնող սուբյեկտների: Առաջին խմբին կարելի է վերագրել Հանրապետության նախագահին, Ազգային ժողովին, Կառավարությանը, տեղական ինքնակառավարման մարմիններին, իրավապահ մարմիններին, Մարդու

իրավունքների պաշտպանին: Երկրորդ խմբին կարելի է վերագրել քաղաքացիական հասարակությանը, փորձագիտական խորհուրդներին, կրթական հաստատություններին, հասարակական միավորումներին, քաղաքական կուսակցություններին: Հարկ է նկատել, որ մի դեպքում մենք գործ ունենք այն սուբյեկտների հետ, որոնք անմիջականորեն իրականացնում են մշտադիտարկման գործընթացը, իսկ մյուս դեպքում՝ տվյալ գործընթացին մասնակցող անձանց հետ, դրանք են՝ տեղական ինքնակառավարման մարմինները, պետական մարմինների կազմում գործող հատուկ ստորաբաժանումները, ինչպես նաև այն ֆիզիկական և իրավաբանական անձիք, որոնք հնարավորության ունեն բացահայտել սահմանադրության շեղումները: Սուբյեկտային խմբերի դասակարգումը հնարավոր է կատարել ելնելով լիազորությունների իրականացման առանձնահատկություններից: Այսպես, մի դեպքում սուբյեկտները պատասխանատու կլինեն մշտական հիմունքներով իրականացնել մշտադիտարկման գործառնությունը (այսինքն՝ հատուկ ստեղծված կամ մշտադիտարկման համար լիազորված մասնագիտացված մարմիններ, կազմակերպություններ), մյուս դեպքում՝ այնպիսի սուբյեկտներ, որոնք լիազորված կլինեն իրականացնել մշտադիտարկման գործառնությունը, ըստ անհրաժեշտության (մասնագիտական եզրակացության տրամադրում, սահմանադրության արդյունավետության հաշվարկում, ախտորոշման համար անհրաժեշտ բնութագրիչների որոշում, ինտեգրալ ցուցանիշի հաշվարկում և այլն)^{3,4}: Մահմանադրական մշտադիտարկման իրականացման համար սուբյեկտային կազմի ընտրությունից կախված որոշ-

ՀՈՒՆՎԱՐ - ՓԵՏՐՎԱՐ 2018 1 - 2 (223-224)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

վում են նաև նրանց աշխատանքների կատարման ձևերը՝ մշտական, թե օպերացիոն, ամբողջական, թե մասնակի: Լիազորություններից կախված սուբյեկտները կարող են ձեռք բերել ամբողջական մշտադիտարկման լիազորություն, որտեղ մշտական հիմունքներով մշտադիտարկում իրականացնող մարմնի կազմում ստեղծվում են հատուկ ստորաբաժանումներ, որոնք պատասխանատու կլինեն իրականացնել օպերացիոն հետազոտություններ: Լիազորություններից բխում է սահմանադրական մշտադիտարկման կազմակերպման մակարդակը՝ կենտրոնացված, ապակենտրոնացված և խառը:

Սուբյեկտների դասակարգման վերը նշված մոտեցումները հաշվի առնելով՝ կարելի է փաստել, որ հնարավոր չէ նախատեսել մեկ մարմին, որն ի գործ կլինի իրականացնել սահմանադրական մշտադիտարկում⁵: Սահմանադրական մշտադիտարկման ինստիտուտի ներդրումը և կազմակերպումը կարող է ապահովվել անհրաժեշտ համագործակցության արժեքների հաստատման միջոցով⁶: Ընդ որում՝ անհրաժեշտ պայման է մարդ-պետություն, մարդ-հասարակություն հարաբերությունների բարձր որակը, որտեղ հնարավոր արդյունքը կարող է ակնկալվել միայն այն դեպքում, երբ պետական մարմինների և հասարակական ինստիտուտների հարաբերությունները հիմնված են փոխօգնության և համագործակցության վրա: Սահմանադրական մշտադիտարկման տեսակները կազմավորում են նաև դրանց սուբյեկտային կազմը, ըստ որի առանձնացվում է քաղաքացիական հասարակության մասնակցությունը, ինչպես նաև ներկայումս գործող սահմանադրական արդարադատության մարմինը՝ Սահմանադրական դատարանը⁷: Որպես պետական վերահսկողության միջոց սահմանադրական մշտադիտարկումը թույլ կտա առավելագույնս բացահայտելու սահմանադրության ներուժը հասարակական ներդաշնակության ապահովման համար, կնպաստի պետա-

կան մարմինների կողմից իրենց լիազորությունների հաղորդել իրական սահմանադրական բովանդակություն⁸:

Ամփոփելով սուբյեկտային մակարդակը կարելի է ներկայացնել հետևյալը.

1) էլենելով սուբյեկտային կազմից՝

- պետական սահմանադրական մշտադիտարկում,
- հասարակական սահմանադրական մշտադիտարկում,

2) իշխանության մակարդակի տեսանկյունից՝

- պետական կենտրոնացված սահմանադրական մշտադիտարկում,
- համայնքային տեղական իշխանության սահմանադրական մշտադիտարկում,

3) սահմանադրական մշտադիտարկման հաջորդականության տեսանկյունից՝

- մշտական հիմունքներով սահմանադրական մշտադիտարկում,
- ժամանակավոր (օպերացիոն կամ ըստ անհրաժեշտության),

4) սահմանադրական մշտադիտարկման օբյեկտից էլենելով՝

- զուտ սահմանադրական նորմերի մշտադիտարկում,
- սահմանադրական նորմերի և ներպետական օրենսդրության մեջ դրանց զարգացումը ստացած նորմերի համախառն մշտադիտարկում:

Պետական սահմանադրական մշտադիտարկման մակարդակը թույլ է տալիս պետությանը վերցնել կարգավորողի «դեկր» և հնարավոր պետական միջոցներն ուղղել ըստ նշանակության: Սահմանելով նոր մասնագիտացված մարմիններ կամ օգտագործելով գործող պետական ապարատը մի կողմից մշտադիտարկումը պատասխան է տալիս, թե որքանով են պետական կառույցներն ի գործ բացահայտել, այդ թվում՝ իրենց գործունեության մեջ առկա խնդիրները, մյուս կողմից, եթե վերջիններս ի գործ չեն լինում, ապա անհրաժեշտություն է առաջանում ձևավորել ամբողջությամբ նոր ինստիտուտ: Հարկ

է նշել, որ պետությունը մի կողմից պատասխանատվություն է կրում սահմանադրության ապահովման համար, մյուս կողմից սահմանադրության անհրաժեշտ պաշտպանության համար: Սահմանադրական նորմերի միջոցով կարևորագույն իրավահարաբերությունների կարգավորման առանձնահատկությունից ելնելով, սահմանադրությանը այլ նորմերի համապատասխանեցումը, ինչպես նաև հակասությունների մշտական վերացման խնդիրն անհրաժեշտություն է առաջացնում ապահովել սահմանադրության գերակայությունը: Գերակայության ապահովման համար առաջին հերթին անհրաժեշտ է ստեղծել համաչափ պաշտպանական միջոցներ վտանգավոր խնդիրների առաջացումից խուսափելու նպատակով: Իրավիճակը հանգեցնում է սահմանադրության իրավական պաշտպանության գործուն համակարգի ստեղծմանը: Այդպիսի պաշտպանությունն ուղղված է առաջին հերթին սահմանադրական և պետական կարգի անխախտելիությանը, իրավական կայունությանը, սահմանադրական նորմերի անվերապահորեն կատարման ապահովմանը՝ սահմանադրականության հաստատմանը: Սահմանադրության պաշտպանության համար անհրաժեշտ է համապատասխան միջոցների և մեթոդների ամբողջություն, որի միջոցով ապահովվում են սահմանադրության գերակայությունը: Պետական սահմանադրական մշտադիտարկման տակ կարելի է հասկանալ այն, որ պետական մարմինները.

- հետևում են սահմանադրության պահպանմանը,
- սահմանադրորեն ամրագրված լիազորությունների շրջանակում իրականացնում են օրինաստեղծ գործունեություն,
- ապահովում են օրենքների կիրառելիությունը,
- կիրառում են սահմանադրական նորմերը իրավական վեճերի առկայության դեպքում,

- սահմանադրության, օրինաստեղծ և իրավակիրառ պրակտիկայի հակասության դեպքում բարձրացնում են սահմանադրության համապատասխանության հարց,
- անվավեր են ճանաչում հակասահմանադրական նորմերը:

Վերը նշվածը սահմանադրորեն ստեղծված համակարգ է, որի գործունեությունն ապահովելու դեպքում է ապահովվելու սահմանադրության գերակայությունը: Ինչպես և յուրաքանչյուր համակարգային մարմին, նշված գործառույթները կարող են աշխատել միայն, եթե հաղթահարվում են ներքին խնդիրները: Այսինքն՝ պետական սահմանադրական մշտադիտարկման առջև առկա առաջին խնդիրն է բացահայտել պետական մարմինների լիազորությունների սահմանադրականության մակարդակը: Միայն դրանից հետո հնարավոր կլինի ապահովել հասարակական սահմանադրական մշտադիտարկման բավարար որակը: Քանի որ ժամանակակից սահմանադրական կարգն ամրագրել է ժողովրդավարությունը և իշխանությունը ժողովրդին պատկանելու սկզբունքը, ապա անհրաժեշտ է, որպիսի պետական մարմիններն իրենց լիազորություններն իրականացնելիս առաջնորդվեն սահմանադրական շահերով:

Հասարակական սահմանադրական մշտադիտարկման մակարդակը նախատեսում է քաղաքացիական հասարակության ակտիվ մասնակցությունը քաղաքական կյանքին: Եթե մի դեպքում պետությունը պետք է ապահովի քաղաքացիական հասարակության մշտապես զարգացումը, ապա մյուս կողմից քաղաքացիական հասարակությունը պետք է մշտապես հանդես գա պահանջողի, առաջարկողի, գնահատողի և ընդունողի տեսանկյունից: Իհարկե, այդ գործառույթները կարող են կատարվել միայն այն դեպքում, երբ այս ամենը սահմանադրության ենթատեքստով է կատարվում, հակառակ դեպքում գործ ենք ունե-

նում ոչ թե հասարակության, այլ ամբողջի հետ: Հասարակական մշտադիտարկման սուբյեկտներ են կրթական հաստատությունները, հասարակական միավորումները, քաղաքական կուսակցությունները, հատուկ ստեղծված մասնագիտական խորհուրդները:

Սուբյեկտների մեծ մասը կարող են գործել ինչպես պետական կառույցներին կից, այնպես էլ անհատական, սակայն երկու դեպքում էլ սկզբունքը մեկն է՝ անկախությունը: Քաղաքացիական հասարակության ակտիվ մասնակցությունը մի կողմից խրախուսում է իշխանությանը

գործել առավելագույնս իր ուժերի ասիմաններում, մյուս կողմից կաշկանդում է այն գիտակցված գործող քաղաքացու իրավունքներով և օրինական շահերով, որպիսիք խախտելու դեպքում պետական մարմինները վերարտադրվելու խնդրի առաջ են կանգնում: Կրթված և բարձր իրավագիտակցությամբ օժտված հասարակությունը պետության լրջագույն նվաճումն է, հետևաբար, այն միշտ գործում է օբյեկտիվ և տալիս է անկաշկանդ գնահատական սոցիալական իրողությունների վերաբերյալ, և ապահովում է ստացված ցուցանիշների ամբողջականությունը:

¹ Հարությունյան Գ. Գ., Սահմանադրական մշակույթ. Պատմության դասերը և ժամանակի մարտահրավերները (խմբ.՝ Գ. Դանիելյան, Ռ. Ավագյան, Կ. Միրումյան), Վերահրատարակություն՝ (ըրանշակումներով), - Եր., Նժար, 2016, 18 էջ:

² Հարությունյան Գ. Գ., Սահմանադրական մշտադիտարկում, Նժար, 2016, էջ 352:

³ Берг Л.Н., Мониторинг правоприменительной практики // Бизнес, менеджмент и право, 2009, N 1 (18), էջեր 78 - 82:

⁴ Жужгов И. В., Мониторинг правового пространства Российской Федерации: автореф. дисс. ... канд. юрид. наук, Ставрополь, 2006.

⁵ Мальцев Г. В., Социальные основания права. -М., Норма, ИНФРА – М, 2011, էջ 38:

⁶ Механизмы обоснования принятия и мониторинга нормотворческих решений в странах Европы, с. 41.

⁷ The Compact is the agreement which governs relations between the Government and civil society organisations, such as charities, in England [Электронный ресурс]. URL: www.hmrc.gov.uk/vcs/compact-on-relations.htm

⁸ Monitoring the effectiveness of state policies on civil society development. European experience. Kyiv. UNDP, 2011, p. 47.

RESUME - РЕЗЮМЕ

CLASSIFICATION OF THE SUBJECT STRUCTURE OF THE CONSTITUTIONAL MONITORING

Arman Stepanyan

PhD student, Russian-Armenian (Slavonic) University

The establishment of the institute of constitutional monitoring in the modern reality of the constitutional reforms is of great importance to identify the constitutional gaps and assure the direct functioning of constitutional norms. At the same time, it is necessary to define the subject structure, which can effectively exercise the constitutional monitoring within their competence, and present the possible classification of the subjects.

Keywords: *constitution, constitutional monitoring, constitutional control, subject structure, state body*

КЛАССИФИКАЦИЯ СУБЪЕКТНОГО СОСТАВА КОНСТИТУЦИОННОГО МОНИТОРИНГА

Арман Степанян

Аспирант Российско-Армянского университета

В статье изучаются предпосылки создания института конституционного мониторинга, которые при реализации современных конституционных реформ имеют большое значение для выявления пробелов в конституционных нормах и для обеспечения прямого их функционирования. Нами рассматривается необходимость определения субъектного состава этого института, который может эффективно осуществлять конституционный мониторинг в пределах своей компетенции, также нами предложена классификация этих субъектов.

Ключевые слова: *конституция, конституционный мониторинг, конституционный контроль, субъектный состав, государственный орган*

Բանալի բառեր - *սահմանադրություն, սահմանադրական մշտադիտարկում, սահմանադրական վերահսկողություն, սուբյեկտային կազմ, պետական մարմին*

ՀՈՒՆՎԱՐ - ՓԵՏՐՎԱՐ 2018 1 - 2 (223-224)